

Деякі аспекти правової освіти

У статті розглядаються актуальні питання, пов'язані з юридичною освітою, зокрема кореляція правового виховання громадян та рівня правової культури. Представлено державні програми щодо правової освіти та механізми реалізації. Наводяться історичні дослідження з проблем вищої юридичної освіти тощо. Запропоновано дослідження ставлення студентів до корисності отриманих знань, а також механізми, за допомогою яких викладачі матимуть змогу удосконалити навчальний процес, підвищити ефективність курсів правової освіти тощо.

Ключові слова: юридична освіта, правова освіта, молодь, інновації, правосвідомість, правова культура.

Правова освіта є складовою частиною системи освіти і має на меті формування високого рівня правової культури та правосвідомості особи, її ціннісних орієнтирів та активної позиції як члена громадянського суспільства [9]. Саме тому питання юридичної освіти є актуальним для дослідників. Зокрема, монографію «Правова освіта» присвячено дослідженню фундаментальних засад правового виховання, визначенню методологічних підходів і понятійних конструктів, з'ясуванню правового виховання як базового чинника державотворчого процесу в Україні. Автори розглядають правове виховання у політологічному, державознавчому, філософсько-правовому та соціологічному аспектах [8].

До питання вивчення юридичної освіти також зверталися у своїх наукових роботах інші вчені, зокрема Андрейцев В., Богачов С., Жидких А., Заболотських А., Перевалова Л., Шемшученко Ю. тощо [1-2, 4-5, 7, 10].

Отже, тема є назрілою, продиктованою умовами часу, однак має і свою історичну передумову.

Вплив юридичної освіти на компетенцію та здібності майбутніх правників хвилював дослідників здавна. Найбільш цікавими, на наш погляд, є наукові публікації часів Російської імперії. Наприклад, М. Вільський зазначав: «Давно пора бы заметить, что у нас ни в гимназиях, ни в семинариях, ни в университетах не обращается никакого внимания на то, что важнее всего ... на умение говорить; напротив ... впоследствии ... уже не будет почти ... возможности отстать от усвоенного, если только он не станет вновь учиться говорить ... и не обладает особым упорством ... вроде Демосфена ... ничего подобного тому, что существует между студентами других стран ... где происходят серьезные прения..., которые служат школой красноречия ... Эта проблема так и остается проблемой» [3, 63-65]. Отже, автор наведеної статті поставив перед дослідниками вельми важливі питання, однак відповіді на них залишив шукати нащадкам. Тобто сучасним

правникам, які з плином більше ніж 100 років, спираючись на досвід та нові тенденції, мають вирішувати назрілі проблеми. Однак коло питань сучасного науковця-юриста значно розширилося, тому що матеріали М. Вільського стосувалися винятково професійних юристів Російської імперії. Проте, на відміну від наведеної публікації, нас цікавить не тільки юридична освіта майбутніх юристів, а й освіченість студентів інших спеціальностей, до програми навчання яких внесено такий предмет, як «Правознавство».

Нині, через понад 20 років незалежності, з нашого погляду, питання правової культури населення, пошук дієвих механізмів її підвищення набувають першорядного значення.

Це знайшло своє відображення і на законодавчому рівні. Було прийнято відповідні нормативно-правові акти: Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження примірних програм здійснення органами юстиції перевірок стану правової освіти» від 11.03.2013 р. № 402/5; Наказ Міністерства юстиції України «Щодо правової освіти населення» від 14.11.2011 р. № 3325/5; Указ Президента України «Про Національну програму правової освіти населення» від 18 жовтня 2001 року № 992 тощо. У них у загальному вигляді та напрямку були визначені основні завдання, мета тощо.

Однак, необхідно зазначити, що вищенаведені нормативно-правові акти не дають конкретних шляхів реалізації поставлених завдань. Отже, нормативна база з цього питання є не досить широкою та вичерпною. Тому у суспільстві постійно порушується питання підвищення правової культури. Юристи, політологи та інші науковці доводять взаємозалежність і зв'язок рівня правосвідомості та правових знань громадян зі ступенем наближення до правової держави і громадянського суспільства.

Однак, надання громадянам правових знань на сьогодні ще не відбулося. З нашого погляду, одним із реальних шляхів (механізм якого вже випробуваний на практиці, однак не застосовується), є наявність у програмі ВНЗ для студентів неюридичних спеціальностей дисципліни «Правознавство». Можливості цього шляху досі не використано. Вважаємо, перш за все, тому, що викладання курсу провадиться з акцентом на теоретичні, фундаментальні питання, теорію права та держави. Правознавство для економістів, філологів, хіміків, лінгвістів та студентів інших неюридичних спеціальностей побудовано таким же чином, як і для абітурієнтів, які мають намір вступати на юридичні факультети. Вони вивчають основи теорії держави та права, галузей права України тощо. З академічного погляду, цей підхід є правильним, адже ознайомлює студентів із основами юридичної науки.

Однак, виявляючи реальний стан викладання юридичних дисциплін студентам неюридичних спеціальностей, слід зазначити:

– правова наука є фундаментальною, вивчення її теоретичних основ може бути надто складним для студентів інших спеціальностей;

– вивчення основних галузей права, опрацювання їхнього предмета, методів не обов'язково може мати результатом підвищення правової культури студентів неюридичних спеціальностей, бути спонуканням для майбутньої «правової» поведінки в реальному житті тощо;

– зважаючи на потреби, продиктовані життям, акцент у курсі навчання потрібно робити на практичних аспектах, правах громадян та способах вирішення спірних правовідносин тощо;

– навчання студентів досить складним процесуальним діям (таким, як складання позовної заяви) не має входити до курсу «Правознавство», адже є суто професійною діяльністю висококваліфікованого юриста.

До того ж, ми переконані, що викладання дисципліни «Правознавство» для студентів інших спеціальностей має виконувати функцію не лише загальної освіченості, але й цілеспрямованої правової освіти, підвищення правової культури громадян України. А у країні, в Конституції якої визначено правову, соціальну державу як декларативну норму, потреба у правосвідомих громадянах існує перманентно.

Поряд із цим, у законодавстві України прописано, що складовою частиною правової освіти є самоосвіта громадян з питань держави і права. Цю складову не можна виключати із ланцюжка підвищення правової культури, однак, самоосвіта має ґрунтуватися на певному базисі, інакше існуватиме ймовірність деформації правосвідомості в той чи інший бік. Таким підґрунтям і має стати курс «Правознавство» у ВНЗ. Отримавши відповідні знання від спеціалістів щодо основ державного ладу, правової системи, а також системи права, така особа в подальшому матиме змогу здійснити самоосвіту в правильному напрямі.

Ігрові форми вирішення практичних завдань, докладні відповіді на запитання студентів, запрошення спеціалістів-практиків – усе це може забезпечити зацікавленість предметом «Правознавство», а як наслідок – інтерес до поведінки у межах закону, до захисту своїх прав та інтересів юридичними засобами, поширення цього переконання серед близьких та родичів тощо.

Значною мірою це залежить від викладача та його рівня правової культури, педагогічної майстерності, власного переконання щодо важливості надання знань, які сприятимуть підвищенню правосвідомості студентів.

Відповідно до проведених нами досліджень, самі студенти на початку і наприкінці вивчення курсу «Правознавство» мають різне розуміння важливості правової освіти.

Зокрема, серед запитань, які ставить молодь на першому занятті, є такі.

- Які є способи ухилення від адміністративної відповідальності?
- Яким чином можна захистити власні права споживача (повернути кошти або товар тощо)?

Зустрічалися й інші, розрізнені та не класифіковані за темами запитання, які яскраво характеризують побутовий, не досить високий рівень правової культури.

Найбільш характерна ознака, відзначена нами, – те, що на початку вивчення курсу «Правознавство» студенти не виявляли розуміння та інтересу до елементарних правових категорій: не могли збагнути значення своїх власних прав та законних інтересів, не мали уявлення про законодавство, самозахист тощо.

Після проведення лекцій, що розкривали сутність правознавства, його основні засади та користь, студенти вже мали певні уявлення про право й висловлювали такі думки.

- Насправді цікаво дізнатися про багато фактів (наведених протягом лекцій), котрі часто трапляються у житті. Особливо хочу відзначити наочність та легкість сприйняття матеріалу.

- Якись загальні поняття мені були відомі зі шкільного курсу «Правознавство». Однак інформація, подана на лекціях, допоможе мені в майбутньому. Цей курс був пізнавальним та дуже сподобався.

- Одна з найбільш цікавих тем – «Шлюбний контракт». Якщо раніше я вважала його непотрібним, зараз змінила свою думку й переконалася, що цей документ може бути корисним при створенні родини.

Таким чином, стає зрозумілим, у якому напрямку викладачі мають спрямовувати зусилля для перетворення дисципліни «Правознавство» на цікаву та корисну для студентів.

Необхідно використовувати ті педагогічні методи, що забезпечуватимуть наочність, простоту сприйняття, детальність та одночасно – ґрунтовність.

Отже, зважаючи на вищевикладене, можна зазначити, що горизонти викладання навчальної дисципліни «Правознавство» є досить широкими. Зв'язок між правовою освітою та правовою культурою не тільки існує, але й має бути зміцнений для потреб громадян, які прагнуть жити в правовій державі, у розвинутому громадянському суспільстві. А вчені мають поглиблювати наукові розробки цієї перспективної, але поки що недостатньо вивченої теми.

Література

1. Андрейцев В. І. Правнича освіта в Україні : проблеми теорії та практики : навч.-практ. посіб. / В. І. Андрейцев, В. В. Андрейцев. – К. : Київськ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2000. – 768 с.

2. Богачов С. В. Теоретико-правові засади правової освіти в Україні : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 Теорія та історія держави і права. Історія політ. і правових вчень / С. В. Богачов. – К. : Б. в., 2010. – 20 с.

3. Вильский Н. Деморализуется ли наша адвокатура? / Н. Вильский // Журнал гражданского и уголовного права, 1891. – Кн. I. – С. 53–76.
4. Жидких А. Правовое просвещение граждан / А. Жидких // Законность. – 2010. – № 8. – С. 58–60.
5. Заболотских А. Правовое просвещение населения / А. Заболотских // Законность. – 2009. – № 8. – С. 22–25.
6. Макарова О. В. Правовий нігілізм : теоретико-правовий аспект / О. В. Макарова. – К. : Б. в., 2010. – 20 с.
7. Перевалова Л. В. Правова освіта та її роль у формуванні правової культури студентської молоді / Л. В. Перевалова, М. Г. Окладна // Політична культура суспільства : джерела, впливи, стереотипи : Зб. статей і тез (за матеріалами Всеукр. наук.-теорет. конф. – ХХ Харківські політологічні читання). – Х. : НДІ держ. буд-ва та місцевого самоврядування АПрН України, 2008. – С. 257–259.
8. Правове виховання [Електронний ресурс] // Монографія за редакцією В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. 2-ге вид., перероб. і доповн. – 2013. – Режим доступу : <http://pravo-izdat.com.ua/books/products/572/Pravove-vihovannya-v-suchasniy-Ukrayini.html>.
9. Указ Президента України «Про Національну програму правової освіти населення» // Офіційний вісник України. – 2001. – № 43. – С. 36. – ст. 1921.
10. Шемшученко Ю. Правова освіта молоді як фактор українського державотворення / Ю. Шемшученко // Соціокультурні чинники розвитку інтелектуального потенціалу українського суспільства і молодь : зб. наук. пр. та матеріали конф. – К., 2001. – Вип. 1. – С. 44–45.